

Lumea rurală și comunismul în Europa de Est: problematici, interpretări și perspective de cercetare¹ (II)

Sorin RADU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane
“Lucian Blaga” University of Sibiu, Faculty of Social and Human Sciences
Personal e-mail: sorin.radu@ulbsibiu.ro

---

*Countryside and Communism in Eastern Europe: Perceptions, Attitudes, Propaganda
– Problems, Interpretations and Perspectives*

Generally, studies on communism in Eastern Europe have focused mainly on various political history topics – the establishment of the new totalitarian regimes, the elimination of democratic order, the repression, the anticommunist resistance – while disregarding the many aspects of social and cultural history in general and, in particular, the transformations in the rural world. Among the latter, the collectivization of agriculture holds a central position. The need for historiographical betterment in this sphere of knowledge is all the more urgent as many impressive theoretical and methodological surveys have been published in recent years, dedicated to social and cultural history, and, at the same time, the opening of important archive collections related to the early history of communism in the states of the former “cordon sanitaire” provides the documentary material required for applied research. This study plans to be an analysis of the main research directions of the countryside from the East European countries during the communist regime, presented in historiography and classified as following: Agrarian Reforms After WWII and Their Impact on the Rural World; Collectivization and Communization in the Rural World; The Stalinist Repression and the Resistance Against Communism in the Countryside; The Rural World and Local Elites in Communism. Also, the study focuses on some insufficiently researched themes or unapproached which can explain properly the impact of communism above the countryside and especially how the totalitarian regime had influenced the vilage and the people of the “Socialist Bloc”.

Keywords: “Socialist Bloc”, the peasant societies, communization, countryside, communist ideologie

---

2.3. Represiunea stalinistă și rezistența față de comunism în lumea rurală

Așa cum observa David R. Shearer, „utilizarea violenței prin intermediul poliției și a represiunii a devenit o direcție fundamentală a regimului stalinist, a felului de a conduce a lui Stalin. Nu putem înțelege stalinismul sau modelul sovietic fără a înțelege structura și politica represiunii și a poliției de pe durata

în care Stalin a condus Uniunea Sovietică.”² Shearer întărește ideea că represiunea în timpul lui Stalin „era ceva mai mult decât o politică a constrângerii minții. Represiunea a devenit o parte fundamentală a modului în care regimul stalinist se raporta la cetățenii săi: felul în care regimul încerca să impună ordinea publică și să remodeleze corpul social sovietic.”³

Tema rezistenței țăranilor față de comunism a fost abordată îndeosebi din două perspective: rezistența

față de colectivizarea agriculturii; apărarea identității religioase față de tentativa partidului de a submina religia și instituția bisericii. Aplicând metodologia antropologică a lui James Scott⁴ în principal, Lynne Viola conchide că țărani sovietici au lansat „armele celor neajutorați” în timpul colectivizării. Nereușind să învingă statul într-o înfruntare fizică, s-au opus puterii sovietice răspândind zvonuri catastrofale, comparând regimul sovietic cu Anticristul.⁵ Așa cum în mod convingător argumenta Viola, cu referire la situația din URSS: „Rezistența a reprezentat doar o parte dintr-un continuum larg al răspunsurilor societale la stalinism care, totodată, au inclus acomodarea, adaptarea, asentimentul, empatia, emigrarea internă, oportunistul și susținerea.”⁶

Gail Kligman și Katherine Verdery introduc în această discuție și o altă formă de rezistență: rezistența pasivă a cadrelor, a activiștilor trimiși în sate să „agite”, să disemineze tezele partidului referitoare la colectivizare și nu numai, care prin delăsare, neînțelegerea conținutului și sensului unor instrucțiuni, documente etc. și interpretarea greșită a acestora, neînțelegerea „limbii de lemn”, nu reușeau să-și atingă scopul, dublată de dezinteresul și mimarea realizării obiectivelor stabilite la centru. „Fiindcă activiștii nu izbuteau să-i convingă pe țărani cu argumente, mimarea consimțământului a ajuns să țină loc de *lămurire*”. Pentru că țărani erau „obligați” să se înscrie în colective de „bunăvoie” alegeau să imite convingerea: „Putem spune că unui partid care introdusese imitația (mimesisul) ca formă de «lămurire», țărani îi răspundeau imitând consimțământul.”⁷ „Mimarea consimțământului la înscrierea în colectiv – continuă Kligman și Verdery – a condus apoi la modelul mai larg al mimării devotamentului față de stat, care a erodat proiectele partidului.”⁸

De altfel, această formă de mimare a supunerii cetățenilor față de stat a fost încă înainte observată de Norman Davies (2005) în cazul Poloniei cu referire la relația cetățean – stat – religie: „Statul era ateu și nu sprijinea formele de religie organizată. În această situație, fiecare cetățean era prins într-o învălmășeală a loialităților divizate pe care trebuia să le împace așa cum putea mai bine. Dilemele, viața dublă și dublugânditul *à la* Orwell erau la ordinea zilei. Preoții mai tineri erau uneori, de exemplu, totodată anticlerici; și unii comuniști erau credincioși practicanti. Muncitorilor li se cerea adesea, sub amenințarea concedierii, să participe la ședințe de întreprindere sau demonstrații politice organizate special pentru a fi în conflict cu manifestațiile religioase. Cumva, cu lumânarea într-un buzunar și cu steagul roșu în celălalt, izbuteau de regulă să participe și să întârzie la amândouă.”⁹ Ideologia oficială era marxism-leninismul, „însă nimeni nu pretindea că ar crede în ea cu adevărat. [...] deși puțini erau cei ce se încumetau să denunțe deschis ideologia

de stat, mult prea mulți oameni, în ochii clericilor, veneau la biserică doar din obișnuință și tradiție socială sau doar ca semn al exercitării dreptului la o viață neoficială.”¹⁰ Observația lui Norman Davies este valabilă și pentru celelalte țări din blocul sovietic.

Pentru mulți, aceste atitudini nu pot fi considerate ca aparținând unei forme de rezistență, fiind apreciate ca prea subtile sau cel mult ca intrând în categoria așa-numitei „rezistențe pasive”. Atât în URSS, cât și în țările satelite autoritățile centrale nu au fost niciodată sigure că instrucțiunile și directivele partidului erau în totalitate implementate la nivel regional și local de către birocrăția de partid. Oricum, nu este simplu să discuți despre rezistență față de comunism, având în vedere diversitatea grupurilor etnice cărora li s-a aplicat modelul sovietic, mentalitățile diferite și nu în ultimul rând, un aspect care nu poate fi ignorat, faptul că o parte dintre cetățenii Europei de Est au beneficiat de pe urma transformării socialiste.¹¹

Timothy Johnston, în urmă cu câțiva ani, a reevaluat literatura de specialitate focalizată pe conceptul de rezistență și a amendat idea că în timpul lui Stalin cetățenii erau brutalizați pentru a fi menținuți pasivi. El observă că slăbiciunea literaturii rezistenței a fost reprezentată de tendința de a folosi termenul pentru a descrie o gamă foarte largă de comportamente, astfel încât, „rezistența” este în pericol de a-și pierde înțelesul. Cele mai recente lucrări ale lui Lynne Viola au inclus sub aceeași rubrică a rezistenței: homosexualitatea, portul tradițional musulman, comerțul ilegal de mâncare și revolta politică: „Drept consecință, – conchide Johnson – nu se putea face distincția între rezistența activă și cea pasivă și nici între rezistența împotriva administratorilor fabricilor, politicilor specifice guvernului sau statului bolșevic.”¹² Citându-l pe David-Fox, care susținea includerea în definiția dată rezistenței și a rezistenței pasive, Johnson constata că delimitarea nu mai poate fi stabilită, propunând pentru evitarea numeroaselor capcane de la baza ei identificarea unui model: „În egală măsură, această definiție vagă a rezistenței nu face distincția dintre comportamentul față de regimul sovietic și acțiunile ce erau simple strategii de supraviețuire din fiecare zi. Oricare ar fi abordarea, orice considera statul ca fiind rezistență, era rezistență. Cu toate acestea, acest fapt lasă atât cetățenii sovietici, cât și istoricii în imposibilitatea de a gândi sau acționa în afara tiparelor regimului. Într-adevăr, prin această definiție, toți cetățenii sovietici erau rezistenți. După cum au demonstrat istoricii vieții cotidiene, toți cetățenii sovietici au răspândit zvonuri, au mituit, au glumit, au speculat despre mâncare și s-au angajat în acțiuni de contrafacere. Însuși Stalin a spus glume politice subversive despre cei epurați.”¹³ În cartea lui, Timothy Johnston folosește termenul de rezistență într-un sens bine definit prin acțiuni sau discursuri care aveau intenția vădită de a submina practicile sau

instituțiile regimului sovietic.

O altă temă cercetată de Timothy Johnston este cea a identității sovietice, în contextul diversității etnice atât de complexe din Uniunea Sovietică: „Să fii sovietic a contat în ultimii ani de viață a lui Stalin. Experiența războiului, invaziei, victoriei și amenințarea unui conflict nuclear a transformat relațiile internaționale și «Identitatea Oficială Sovietică» într-o problemă de interes vital pentru fiecare rezident al URSS-ului. Regimul sovietic nu a înglobat sau distrus toate celelalte forme de identitate din acea perioadă. Cetățenii Uniunii Sovietice, ca majoritatea indivizilor, au îmbrățișat concomitent numeroase identități diferite. Ei nu erau doar sovietici sau ruși sau evrei. Un cetățean sovietic se putea defini ca o un muncitor la fabrica Dinamo, Kievan, un membru al protelariatului global, ucrainian sau un cetățean al URSS-ului. Aceste identități erau compatibile și de cele mai multe ori complementare. După cum sugera Linda Colley, identitățile nu erau ca pălăriile: noi putem avea mai multe identități în același timp. Identitățile etno-naționale sau de clasă erau importante în această perioadă, dar această carte atrage atenția asupra unei prea puțin examinate identități supranaționale sovietice ce a coexistat împreună cu celelalte.”¹⁴ Una dintre tezele principale ale acestei cărți este că retorica oficială a identității sovietice a jucat rol important în modelarea felului în care cetățenii obișnuți își imaginau lumea înconjurătoare. Un număr mic de indivizi au înțeles lumea exclusiv prin categoriile de filme, piese de teatru și ziare sponsorizate de stat. Un număr la fel de mic de indivizi a căutat să distrugă retorica statului sovietic și să „reziste” puterii acestuia. Majoritatea oamenilor au rămas neutri.¹⁵

În acest context, afirmăm și noi, odată cu Kevin McDermott, Matthew Stibbe¹⁶, că partidele comuniste nu s-au bazat doar pe represiunea politică pentru instituționalizarea regimurilor totalitare. Pentru legitimarea regimurilor comuniste¹⁷ și pentru câștigarea simpatiei populației, inclusiv a celei rurale, conducătorii partidelor comuniste în perioada post-stalinistă au depus eforturi considerabile pentru dezvoltarea „consumerismului socialist” și a industriilor de agrement care să satisfacă cererile claselor muncitoare și țărănești, pentru îmbunătățirea standardelor serviciilor și a bunurilor, combinate cu un control central al producției și distribuției.

În ceea ce privește rezistența armată țărănească, cele mai multe răscoale provin din zonele rurale al Bosniei-Herțegovinei, Croației și Macedoniei. Toate aveau drept motiv refuzul de a accepta colectivizarea.¹⁸ În celelalte țări sovietizate fenomenul rezistenței armate a fost mult mai restrâns.

Într-o lucrare mai recentă, Liubov Denisova¹⁹ apreciază că, cel puțin în cazul Uniunii Sovietice, doctrina Partidului Comunist și campaniile sistematice desfășurate au afectat mai mult lumea rurală decât

centrele urbane. Politicile represive ale statului au fost, desigur, aplicabile tuturor cetățenilor sovietici, dar, totuși, lumea rurală a constituit obiectul predilect al represiunii și exploatării economice. Sistemul social din sate a fost mai profund zguduit de transformările provocate de către sovietici. Pe de altă parte nu se poate nega și neglija faptul că, dincolo de dramele și suferințele prin care au trecut satele, propaganda sovietică a creat țărănilor și speranțe, iluzii despre o lume nouă a egalității socialiste, a securității sociale care mai târziu vor produce fenomenul nostalgiei față de sistemul comunist.²⁰

2.4. Lumea rurală și elitele locale în comunism

Această direcție de cercetare pare a fi cu totul marginală în istoriografia actuală. Deschizător de drum a fost Nigel Swain care a investigat apariția, recrutarea, pregătirea și formele de manifestare ale „elitelor manageriale” din cadrul fermelor colective și a cooperativelor.²¹ El argumentează că procesul de colectivizare a agriculturii a creat un strat social nou al managerilor profesioniști în interiorul sectorului agricol, „un fenomen unic în lumea modernă”, acesta fiind o pătură care era controlată de „conducătorul conducătorilor care a operat într-un context particular, politizat.”²² Swain și-a concentrat cercetarea asupra Ungariei, dar observă că acest tip de elită s-a dezvoltat și în celelalte state care au renunțat la sistemul stalinist de colectivizare: Cehoslovacia, Bulgaria și Republica Democrată Germania. Însă țări precum România și Albania, „care a reținut modelul stalinist de-a lungul timpului, urmărind o cale socialistă diferită și care nu a dezvoltat un așa strat de conducere extensivă.”²³ O importantă contribuție o aduce și Neil J. Melvin²⁴ care analizează politica agricolă în perioada post-stalinistă, cu accent particular asupra obiectivelor industrializării spațiului rural, dar mai ales focusarea asupra rolului specialiștilor în agricultură, a tehnocraților în formarea politicii rurale în perioada post-stalinistă.²⁵ În sens larg, chestiunea elitelor agrare a fost mai recent discutată de către Eduard Kubů, Torsten Lorenz, Uwe Müller, Jiří Souša.²⁶

Apreciem ca fiind de o importanță majoră cercetarea modului în care partidele comuniste și-au extins rețeaua organizatorică în mediul rural, la nivelul comunităților locale. Procesul este important și interesant dacă avem în vedere că țărănimia, elitele locale, priveau cu suspiciune, reticență

partidele comuniste. Cutul lui Stalin, tezele despre transformarea socialistă a agriculturii, lupta pentru pace sau alte clișee ale propagandei staliniste nu trezeau interesul unei populații profund religioase, îndărătnice, cu un simț al proprietății dezvoltat. Munca de agitație²⁷ a cadrelor, a activiștilor trimiși de la Centru era îngreunată de dificultatea de a transmite idei, concepte pe care de cele mai multe ori nici propagandiștii nu le înțelegeau. „Limba de lemn” nu putea fi înțeleasă de o populație în parte analfabetă și puțin dispusă să manifeste răbdare pentru munca propagandiștilor. Acestea erau și motivele pentru care în multe situații partidele comuniste s-au folosit de tactica „tovarășilor de drum”, a aliaților de cursă scurtă, pentru a penetra această lume străină de ideologia comunistă. Alianțele temporare încheiate de către comuniști cu organizații sau partide țărănești au reprezentat o practică în anii de consolidare a noilor regimuri comuniste. Relevant este cazul României, unde Frontul Plugarilor a devenit un aliat de nădejde al Partidului Comunist până în anul 1953. Oficial, Partidul Comunist a ascuns subordonarea organizației plugărești, creând imaginea unei organizații independente. În realitate, activitatea acesteia a fost strict supravegheată și coordonată de comuniști. Oficial, sarcina Frontului Plugarilor era de a organiza și mobiliza întreaga țărănime pentru îmbunătățirea stării sale materiale și culturale, dar în realitate trebuia să abată atenția țăranilor de la intențiile reale ale comuniștilor. Ponderea politică a Frontului va crește simțitor odată cu formarea guvernului Petru Groza (6 martie 1945) – președintele Frontului Plugarilor – atunci când, bucurându-se de întregul sprijin logistic al statului, această organizație a devenit un adevărat pol de atracție pentru țărani. În anii 1948-1949 Frontul Plugarilor avea aproximativ 1,5 milioane de membri, cu organizații în aproape toate comunele rurale ale României. Extinderea organizatorică a Frontului Plugarilor după cel de-al doilea război mondial s-a desfășurat cu implicarea și sprijinul direct al Partidului Comunist. Liderii comuniști considerau Frontul Plugarilor drept o prelungire a propriului partid în lumea rurală, o organizație comunistă dezvoltată pentru a traduce pe înțelesul țăranilor tezele de partid impuse de comuniști, îndeosebi cele legate de transformarea socialistă a agriculturii, cu scopul de a cuceri treptat puterea și de a pregăti terenul pentru comunizarea societății, dar și pentru a neutraliza popularitatea Partidului Național-Țărănesc, ostil comuniștilor și Uniunii Sovietice.²⁸ În cazul Bulgariei ne-am referit deja la cazul Uniunii Populare Țărănești (*Български Земеделски Народен Съюз*), care, sub forma unei organizații agrare afiliate partidului comunist, a existat neîntrerupt până la 1989, iar în cazul Ungariei relevant este cazul Partidului Național Țărănesc condus de către Péter Veres, care își propunea să reprezinte interesele țăranimii sărace și ale proletariatului agricol,

în opoziție cu the Independent Smallholders' Party care reprezenta interesele țăranimii mijlocii și sărace.²⁹

Reticența țăranimii față de comunism s-a păstrat până la căderea regimurilor totalitare din Estul Europei, în ciuda îmbunătățirii evidente a calității vieții induse de către comuniști prin măsurile sociale și economice întreprinse. Țăranii s-au conformat tezelor partidului adoptând un fel de practică a nepăsării și ignorării, a acceptării tacite a tezelor stupide de partid.

Perspective de cercetare a lumii rurale sub comunism

Dincolo de toate aceste preocupări de a înțelege comunismul și impactul acestuia asupra lumii rurale din țările fostului bloc sovietic, rămân încă în discuție teme importante. Jeremy Brown observa că focusarea exclusiv asupra traumelor reale produse de colectivizare, maschează multe alte părți ale vieții rurale: „Pentru sătenii din societățile comuniste, «fiind rural» (trăind în lumea rurală, dezvoltând agricultura) și «fiind în viață» (mâncând, dormind, jucând, făcând sex) a zugrăvit viața de zi cu zi cel puțin la fel de mult ca «fiind comunist». Preocupările constante ale sătenilor în legătură cu munca și familia erau influențate, dar nu neapărat determinate de politicile comuniste și de organizațiile colective. Oamenii de la țară se îndrăgosteau, se căsătoreau, aveau copii și relații extraconjugale. Viețile lor erau schimbate drastic, și la bine și la rău, de electricitate, pesticide, fertilizatori chimici și tractoare.”³⁰ Jeremy Brown susține, ca și sociologul Richard Madsen³¹, că nu este înțelept să tragi concluzii în alb versus negru sau bine versus rău despre cum comunismul a transformat viața în lumea rurală, deoarece situația a fost mult mai complexă și trebuie privită din perspective multiple.³²

În opinia noastră, teme insuficient cercetate sau rămase încă neatrinse sunt: modul în care efectiv partidul-stat a intervenit în structurile, modelele culturale, sociale ale satelor; analiza gospodăriilor colective, a efectelor socio-economice asupra satului, cum au transformat acestea producția agricolă sau dacă au contribuit la eșecul economic al socialismului, în contextul în care un lucru este evident: îmbunătățirea calității vieții țăranilor – prosperitatea țăranului (definită social nu doar economic³³); cum se raportau țăranii colectivizați față de muncă și dacă valorile și modele lor culturale s-au schimbat³⁴; „limba de lemn”, noul limbaj și impactul acestuia asupra țăranilor; structurile de partid din lumea rurală;

cum era organizată propaganda în lumea rurală și cum se desfășura efectiv „munca culturală” și „munca politică”, care era granița dintre cele două componente ale agitației și propagandei; cum poate fi interpretat progresul cultural, alfabetizarea realizată în rândul țăranilor (știm cum s-a desfășurat acest proces, care a fost impactul și care a fost percepția țăranilor?)³⁵; care a fost rolul căminelor culturale din sate?; viața cotidiană a țăranilor în comunism³⁶; cum au modelat comuniștii peisajul, pădurile și implicit modul de viață al țăranilor. S-a enunțat de multe ori că modelul sovietic a subminat cultura tradițională a țăranilor, dar prea puțin s-a discutat despre formele culturale care au fost impuse de către comuniști în lumea rurală și mai ales s-a explicat neconvingător cum această cultură tradițională a supraviețuit anilor de regim totalitar.

În egală măsură, locul și rolul femeii în lumea rurală – chiar dacă tema a fost parțial abordată de lucrări precum cele semnate de Liubov Denisova³⁷, Susan Bridger³⁸ – se impun a fi cercetate. Nu trebuie neglijat faptul că femeia a reprezentat cel puțin jumătate, și în unele perioade chiar mai mult, din forța de muncă din colhozuri, gospodăriile agricole colective sau în fermele de stat. Femeile au constituit principala forță de muncă și forța motrice în lumea rurală în întreaga perioadă comunistă, atât în producția agricolă, cât și în aspectele sociale ale vieții. Au lucrat de la egal la egal cu bărbații în agricultură.³⁹ Studiile de caz aplicate pe sate, comunități mai mari sau pe anumite problematice, pot constitui o cale de cercetare excelentă.⁴⁰

Paradoxal, așa cum observa Bogdan Murgescu, în analiza dezvoltării economice a regimurilor comuniste, și implicit a impactului colectivizării asupra agriculturii, lucrările unor economiști nu au trezit mari ecouri în rândul istoricilor.⁴¹ Agricultură socialistă, proprietatea colectivă și modul în care au influențat țăranul și satul rămân încă teme deschise.⁴²

Toate acestea reprezintă doar o parte din posibilele teme care așteaptă să fie investigate și analizate interdisciplinar și comparativ în țările fostului bloc sovietic. Pledăm, cu alte cuvinte, pentru o analiză, pentru o istorie critică a lumii rurale din Europa de Est.

Dacă lumea rurală din Europa de Vest s-a schimbat radical în ultimele decenii și pare a fi tot mai mult privită – după expresia lui Hugh D. Clout – drept o „temă parc” (*theme park*), înțeles de orașeni „ca un spațiu pentru timpul liber și pentru recreație, dar și ca un loc al împlinirii mai degrabă decât unul al producției”⁴³, în Europa Estică realitățile rurale sunt mult mai prezente în viața cotidiană, fostele țări comuniste rămânând încă ancorate în mentalități și stiluri de viață țărănești.

Acknowledgement:

This work was supported by CNCS – UEFISCDI, project no. PN-II-RU-TE-2012-3-0334 – *Communism in Romanian Countryside. Case Study: Ploughmen's Front Propaganda (1944-1953)*.

Note:

1. Varianta în limba engleză a studiului urmează să fie publicată în Sorin Radu, Cosmin Budeancă (Editori), *The Countryside and Communism in Eastern Europe: Perceptions, Attitudes, Propaganda*, LIT Verlag, Mainzer Beiträge zur Geschichte Osteuropas herausgegeben, Band 8, Wien, Zürich, Münster, 2016.
2. David R. Shearer, *Policing Stalin's Socialism. Repression and Social Order in the Soviet Union, 1924-1953*, New Haven, London, Yale University Press, 2009, 3. În original: „the use of police violence and repression became a fundamental part of the Stalinist regime, a fundamental part of Stalin's method of rule. We cannot understand Stalinism or Soviet-style socialism without understanding the structure and policies of repression and policing during the years that Stalin ruled the Soviet Union.”
3. Shearer, *Policing Stalin's Socialism*, 2. În original: „was far more than politics by coercive means. Repression became a fundamental part of the way the Stalinist regime related to its citizens: the way the regime attempted to impose public order and reshape the Soviet social body.”
4. James Scott referindu-se la modul în care țăranimea și-a apărat interesele introduce în discuție metoda “weapons of the weak”. Rezistența simbolică sau ideologică (cum ar fi birfa calomniei, respingerea etichetelor injositoare, lipsa de respect) sunt incluse în această definiție. Scott argumentează că nu sunt dovezi că rezistența a luat forma unei acțiuni colective. Aceasta poate avea un efect în formă cumulată. James Scott, *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*, New Haven, Yale University Press, 1985, 290. Scott argumentează: “It occurred to me that the emphasis on peasant rebellion was misplaced. Instead, it seemed far more important to understand what we might call *everyday* forms of peasant resistance – the prosaic but constant struggle between the peasantry and those who seek to extract labor, food, taxes, rents, and

interest from them. Most of the forms this struggle takes stop well short of collective outright defiance. Here I have in mind the ordinary weapons of relatively powerless groups: foot dragging, dissimulation, false compliance, pilfering, feigned ignorance, slander, arson, sabotage, and so forth.” Scott, *Weapons of the Week*, 29.

5. Lynne Viola, *Peasant Rebels under Stalin: Colectivization and the Culture of Peasant Resistance*, New York, Oxford University Press, 1996, 60-61.

6. Lynne Viola (Ed), *Contending with Stalinism: Soviet Power and Popular Resistance in the 1930s* (New York - Ithaca, London: Cornell University Press, 2002), 1. În original: „Resistance was only one part of a wide continuum of societal responses to Stalinism that also included accommodation, adaptation, acquiescence, apathy, internal emigration, opportunism, and positive support.”

7. Gail Klingman, Katherine Verdery, *Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949-1962)*, trad. Justina Bandol (Iași: Polirom, 2015), 436.

8. *Ibidem*, 435; vezi și Alexei Yurchak, *Everything Was Forever Until It Was No More: The Last Soviet Generation*, New York, Princeton: Princeton University Press, 2006.

9. Norman Davies, *Istoria Poloniei. Terenul de joacă al lui Dumnezeu*, vol. 2 (*Din 1795 până în prezent*), Iași, Polirom, 2014, 495.

10. Davies, *Istoria Poloniei*, 498.

11. Kevin McDermott, Matthew Stibbe, “Revolution and Resistance in Eastern Europe: An Overview,” in Kevin McDermott, Matthew Stibbe (Eds.), *Revolution and Resistance in Eastern Europe: Challenges to Communist Rule*, Oxford, New York, Berg, 2006, 1, 2.

12. Timothy Johnson, *Being Soviet. Identity, Rumor, and Everyday Life under Stalin, 1939-1953*, Oxford, Oxford University Press, 2011, xxi. În original: “As a consequence it does not distinguish between active and passive resistance, nor does it recognize the difference between resistance directed against factory managers, particular government policies, or the Bolshevik state.”

13. Johnston, *Being Soviet*, xxii. În original: “Equally importantly, this broad definition of resistance does not recognize a distinction between behavior that was directed against Soviet power itself and actions that were simply everyday strategies for «getting by». Within this approach, whatever the state regarded as resistance was resistance. However, this leaves both Soviet citizens and the historian unable to think or act outside of the categories of the regime. Indeed within this definition, all Soviet citizens were resisters. As the historians of everyday life have shown, all Soviet citizens engaged in rumouring, bribery, joking, food speculation, and forgery. Stalin himself told «subversive» political jokes about the Purges.”

14. Johnston, *Being Soviet*, xxv-xxvi. În original: „Being Soviet mattered in the last years of Stalin’s life. The experience of war, invasion, victory and a threat of nuclear conflict made international affairs, and Official Soviet Identity, a matter of vital interest to everyday resident of

the URSS. Sovietness did not swallow up or destroy all other forms of identity in this period. Residents of the Soviet Union, like most individuals, embraced a number of simultaneous and different identities. They were not simply Soviet, or Russian, or Jewish. A Soviet citizen could define himself as a labourer at the Dinamo Factory, a Kievan, a member of the global proletariat, a Ukrainian, or a citizen of the URSS. This identities were not incompatible, and were often complementary. As Linda Colley suggests, identities are not like hats: we can wear more than one of them at a time. Ethno-national or class identities were important in this period, but this book draws attention to the rarely examined supranational identity which coexisted alongside them.”

15. Johnston, *Being Soviet*, 209.

16. McDermott, Stibbe, “Revolution and Resistance in Eastern Europe: An Overview,” 3.

17. Juan Linz: “Niciun regim nu e legitim 100%, nici în ceea ce privește guvernarea, nici în ceea ce privește timpul, tot așa cum e puțin probabil ca un regim să fie cu totul ilegal și întemeiat exclusiv pe coerciție.” Juan Linz, “Legitimacy of Democracy and the Socio-economic System,” in Mattei Dogan (Ed.), *Comparing Pluralist Democracies*, Boulder, Westview Press, 1988, 66.

18. McDermott, Stibbe, “Revolution and Resistance in Eastern Europe: An Overview,” 5; Misha Glenny, *The Balkans, 1804-1999. Nationalism, War and the Great Powers*, London, Granta Books, 1999, 545-552; Melissa K. Bokovoy, “Peasants and Partisans: The Politics of the Yugoslav Countryside, 1945-1953,” in Melissa K. Bokovoy, Jill A. Irvine and Carol S. Lilly (Eds.), *State - Society Relations in Yugoslavia, 1945-1992* Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London, Mac Millan Press, 1997, 115-138.

19. Liubov Denisova, *Rural Women in the Soviet Union and Post-Soviet Russia*, Edited and translated by Irina Mukhina, London, New York, Routledge, 2010, 4.

20. Denisova, *Rural Women in the Soviet Union and Post-Soviet Russia*, 11.

21. Nigel Swain, *Collective Farms Which Work?*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985; Nigel Swain, “Co-operative Elites in Hungary after 1945,” in Eduard Kubú, Torsten Lorenz, Uwe Müller, Jiří Šouša (Eds.), *Agrarismus und Agrarreliten in Ostmitteleuropa*, Berlin-Praha, Dokořán Verlag, BWV Berliner Wissenschafts-Verlag, 2013, 589-619. O contribuție importantă referitoare la problematica elitelor de partid locale, pentru lumea rurală interbelică din Uniunea Sovietică, i se datorează lui Daniel Thorniley, *The Rise and Fall of the Soviet Rural Communist Party, 1927-39*, Houdmills, Basingstoke, Hampshire, London, Macmillan Press LTD, 1988 și lui James W. Heinzen, *Inventing a sovietic Countryside. State Power and the Transformation of Rural Russia, 1917-1929*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2004.

22. Swain, “Co-operative Elites in Hungary after 1945,” 598.

23. *Ibidem*, 590; Nigel Swain, "A Framework for Comparing Social Change in the Post-socialist Countryside," *Eastern European Countryside* 4 (1998), 5-19.
24. Neil J. Melvin, *Soviet Power and the Countryside: Policy Innovation and Institutional Decay*, Basingstoke Palgrave Macmillan, 2003.
25. Vezi interesanta recenzie făcută cărții lui Melvin de către Stephen K. Wegren și publicată în *European History Quarterly* 35 (2005), 595-596.
26. Kubů, Lorenz, Müller, Šouša (Eds.), *Agrarismus und Agrarreliten in Ostmitteleuropa, passim*.
27. Este important clarificarea terminologică adusă de Adam B. Ulam referitoare la distincția dintre propagandă și agitație: formulată inițial de Plehanov și susținută de Lenin: propagandiștii explică idei multe și complicate unui grup restrâns de persoane, în timp ce agitatorul încearcă să inculce idei puține unui grup cât mai numeros. Adam B. Ulam, *The Bolsheviks. The Intellectual and Political History of the Triumph of Communism in Russia*, The Second Edition, Cambridge, London: Harvard University Press, 1998, 120-121 (nota 15), 181.
28. Sorin Radu, "«Tovarăși de drum»: Frontul Plugarilor și Partidul Comunist în anii 1944-1947," *Revista istorică*, XXIII / 1-2 (2012), 107-38; Sorin Radu, "The Political Organisation of the Peasantry in Communist Romania: the Ploughmen's Front (1945-1953)," *Bulgarian Historical Review*, 1-2 (2013), 79-101; Radu, Budeancă, Solomon, "«The Comrades», Propaganda and the Collectivization of Agriculture in Eastern Europe. The Ploughmen's Front in Romania," *Historický časopis (Historical Journal)*, 63/1 (2015), 113-135.
29. István Papp, "The Unreliable Fellow – Traveller – Péter Veres, Chairman of the National Peasant Party and the Hungarian Political Police," in Peter Jašek (Ed.), *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe / Anti-Communist Resistance in Central and Eastern Europe*, Bratislava, Ústav Pamäti Národa, 2012, 292-293.
30. Jeremy Brown, "Rural Life," in Stephen A. Smith (Ed.), *The Oxford Handbook of the History of Communism*, Oxford, Oxford University Press, 2014, 455-456. În original: „For villagers in communist societies, «being rural» (living in the countryside, devoted to agriculture) and «being alive» (eating, sleeping, playing, having sex) shaped everyday life at least as much as «being communist» did. Villagers' overriding concerns about work and family were affected, but not necessarily defined, by communist policies and collective organizations. People in villages fell in love, got married, had children, and had extramarital affairs. Their lives were drastically changed, for better and for worse, be electricity, pesticides, chemical fertilizers, and tractors.”
31. Richard Madsen cercetând comunismul în lumea rurală din China, conchidea: „Most changes that must have seemed good to many peasants were intertwined with changes that must have seemed bad.” Richard Madsen, "The Countryside under Communism," in Roderick MacFarquhar, John K. Fairbank (eds.), *The Cambridge History of China*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991, 675-676.
32. Brown, "Rural Life," 456.
33. Vladimir Pasti, *Noul capitalism românesc*, Iași, Polirom, 2006, 82-89.
34. Un interesant studiu de caz despre maniera în care modelele sociale, atitudinea față de muncă s-a schimbat sub impactul colectivizării într-un sat din Ungaria, vezi la Martha Lampland, *The Object of Labor. Commodification in Socialist Hungary*, Chicago, London, The University of Chicago Press, 1995. Vezi o perspectivă sociologică comparată asupra relației țărani – pământ – proprietate în Ungaria și Polonia: Pawel Starosta, Imre Kovách, Krzysztof Górlach (Eds.), *Rural Societies under Communism and Beyond. Hungarian and Polish Perspectives*, Łódź, Łódź University Press, 1999.
35. Pentru o perspectivă generală asupra normelor culturale și valorilor staliniste care guvernau societatea, vezi David L. Hoffmann, *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917-1941*, Ithaca, London, Cornell University Press, 2003.
36. Lucrarea de pionerat care conduce în domeniu este cea semnată de Sheila Fitzpatrick, *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, Oxford, Oxford University Press, 1999.
37. Denisova, *Rural Women in the Soviet Union and Post-Soviet Russia, passim*.
38. Susan Bridger, *Women in the Soviet Countryside. Women's Roles in rural development in the Soviet Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987.
39. Denisova, *Rural Women in the Soviet Union and Post-Soviet Russia*, 9-10.
40. Vezi în acest sens, Peter D. Bell, *Peasants in Socialist Transition. Life in a Collectivized Hungarian Village*, Berkeley, Los Angeles, London, University of California, 1984.
41. Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Polirom, 327-328.
42. O contribuție mai nouă și importantă în această direcție o aduc Hannes Siegrist și Dietmar Müller care analizează proprietatea în Europa Centrală și de Est din perspectiva terminologiei, a instituțiilor și practicilor cu privire la proprietatea funciară. Hannes Siegrist, Dietmar Müller (Eds.), *Property in East Central Europe. Notions, Institutions and Practices of Landownership in the Twentieth Century*, New York, Oxford, Berghahn, 2015.
43. Hugh D. Clout, "The Countryside: Towards a Theme Park?," in Dan Stone (Ed.), *The Oxford Handbook of Postwar European History*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 563.

Bibliography:

- Bell, Peter D., *Peasants in Socialist Transition. Life in a Collectivized Hungarian Village*, Berkeley, Los Angeles, London, University of California, 1984.
- Bokovoy, Melissa K., "Peasants and Partisans: The Politics of the Yugoslav Countryside, 1945-1953," in Melissa K. Bokovoy, Jill A. Irvine and Carol S. Lilly (Eds.), *State - Society Relations in Yugoslavia, 1945-1992* Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London, Mac Millan Press, 1997, 115-138.
- Bridger, Susan, *Women in the Soviet Countryside. Women's Roles in rural development in the Soviet Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987.
- Brown, Jeremy, "Rural Life," in Stephen A. Smith (Ed.), *The Oxford Handbook of the History of Communism*, Oxford, Oxford University Press, 2014.
- Clout, Hugh D., "The Countryside: Towards a Theme Park?," in Dan Stone (Ed.), *The Oxford Handbook of Postwar European History*, Oxford, Oxford University Press, 2012.
- Davies, Norman, *Istoria Poloniei. Terenul de joacă al lui Dumnezeu*, vol. 2 (*Din 1795 până în prezent*), Iași, Polirom, 2014.
- Denisova, Liubov, *Rural Women in the Soviet Union and Post-Soviet Russia*, Edited and translated by Irina Mukhina, London, New York, Routledge, 2010.
- Fitzpatrick, Sheila, *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, Oxford, Oxford University Press, 1999.
- Heinzen, James W., *Inventing a sovietic Countryside. State Power and the Transformation of Rural Russia, 1917-1929*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2004.
- Hoffmann, David L., *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917-1941*, Ithaca, London, Cornell University Press, 2003.
- Jonhson, Timothy, *Being Soviet. Identity, Rumor, and Everyday Life under Stalin, 1939-1953*, Oxford, Oxford University Press, 2011.
- Klingman, Gail, Verdery, Katherine, *Peasant under Siege. The Collectivization of Romanian Agriculture, 1949-1962*, Princeton, Oxford, Princeton University Press, 2011; ediția în limba română: *Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949-1962)*, trad. Justina Bandol, Iași, Polirom, 2015.
- Lampland, Martha, *The Object of Labor. Commodification in Socialist Hungary*, Chicago, London, The University of Chicago Press, 1995.
- Linz, Juan, "Legitimacy of Democracy and the Socio-economic System," in Mattei Dogan (Ed.), *Comparing Pluralist Democracies*, Boulder, Westview Press, 1988.
- Madsen, Richard, "The Countryside under Communism," in Roderick MacFarquhar, John K. Fairbank (eds.), *The Cambridge History of China*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- McDermott, Kevin, Stibbe, Matthew (Eds.), *Revolution and Resistance in Eastern Europe: Challenges to Communist Rule*, Oxford, New York, Berg, 2006.
- Melvin, Neil J., *Soviet Power and the Countryside: Policy Innovation and Institutional Decay*, Basingstoke Palgrave Macmillan, 2003.
- Murgescu, Bogdan, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)* [Romania and Europe. The Accumulation of Economic Gaps (1500-2010)], Iași, Polirom, 2010.
- Nigel Swain, "A Framework for Comparing Social Change in the Post-socialist Countryside," *Eastern European Countryside* 4 (1998), 5-19.
- Idem, *Collective Farms Which Work?*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- Idem, "Co-operative Elites in Hungary after 1945," in Eduard Kubû, Torsten Lorenz, Uwe Müller, Jiří Souša (Eds.), *Agrarismus und Agrarreliten in Ostmitteleuropa*, Berlin-Praha, Dokořan Verlag, BWV Berliner Wissenschafts-Verlag, 2013.
- Papp, István, "The Unreliable Fellow – Traveller – Péter Veres, Chairman of the National Peasant Party and the Hungarian Political Police," in Peter Jašek (Ed.), *Protikomunistický odboj v střednej a východnej Európe / Anti-Communist Resistance in Central and Eastern Europe*, Bratislava, Ústav Pamäti Národa, 2012.
- Radu, Sorin, "«Tovarăși de drum»: Frontul Plugarilor și Partidul Comunist în anii 1944-1947," *Revista istorică*, XXIII / 1-2 (2012), 107-38;
- Idem, "The Political Organisation of the Peasantry in Communist Romania: the Ploughmen's Front (1945-1953)," *Bulgarian Historical Review*, 1-2 (2013), 79-101;
- Scott, James, *Weapons of the Week: Everyday Forms of Peasant Resistance*, New Haven, Yale University Press, 1985.
- Siegrist, Hannes, Müller, Dietmar (Eds.), *Property in East Central Europe. Notions, Institutions and Practices of Landownership in the Twentieth Century*, New York, Oxford, Berghahn, 2015.
- Shearer, David R., *Policing Stalin's Socialism. Repression and Social Order in the Soviet Union, 1924-1953*, New Haven, London, Yale University Press, 2009.
- Thorniley, Daniel, *The Rise and Fall of the Soviet Rural Communist Party, 1927-39*, Houdmills, Basingstoke, Hampshire, London, Macmillan Press LTD, 1988.
- Viola Lynne, *Peasant Rebels under Stalin: Colectivization and the Culture of Peasant Resistance*, New York, Oxford University Press, 1996, 60-61.
- Viola, Lynne (Ed), *Contending with Stalinism: Soviet Power and Popular Resistance in the 1930s*, New York - Ithaca, London, Cornell University Press, 2002.

